

ISSN 2524-0749 (Print)
ISSN 2524-0757 (Online)
DOI:10.28925/2524-0757

Київський університет імені Бориса Грінченка

Київські
історичні студії
Київ Historical Studies

Науковий журнал № 1(10), 2020

Рік заснування — 2015

Виходить двічі на рік

Київ — 2020

Засновник:

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 21908-11808Р (Серія «Історія»),
видане Міністерством юстиції України 23.02.2016 р.

Рік заснування — 2015
Виходить двічі на рік

З 2017 р. журнал є фаховим виданням з історичних наук.
Згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України
№ 1643 від 28.12.2019 р., Додаток 4, журнал увійшов до
категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України

Журнал індексується в міжнародних
бібліографічних базах Index Copernicus,
Directory of Open Access Journals, Google Scholar,
Ulrich's Periodicals Directory

Журнал підтримує політику відкритого доступу

Рекомендовано до друку Вченою радою
Київського університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 3 від 27.04.2020 р.)

У журналі публікуються розвідки, присвячені актуальним
проблемам історії, історіографії та джерелознавства, теорії
та методології історичної науки, а також рецензії на фахові
публікації; перевага надається дослідженням з історичної
урбаністики, насамперед з історії Києва.

URL: <http://istorstudio.kubg.edu.ua/index.php/journal/index>

ISSN 2524-0749 (Print)
ISSN 2524-0757 (Online)
DOI:10.28925/2524-0757.2020.1

Київські історичні студії

Науковий журнал

№ 1 (10) 2020

Січень–Червень

Головний редактор:

Михайловський Віталій Миколайович,
доктор історичних наук, доцент (Україна).

Заступники головного редактора:

Салата Оксана Олексіївна,
доктор історичних наук, професор (Україна);
Щербак Віталій Олексійович,
доктор історичних наук, професор (Україна).

Відповідальний секретар:

Будзар Марина Михайлівна,
кандидат історичних наук, доцент (Україна).

Технічний секретар:

Куцик Руслан Ростиславович,
кандидат історичних наук (Україна).

Редакційна колегія:

Андрєєв Віталій Миколайович,
доктор історичних наук (Україна);
Бачинська Олена Анатоліївна,
доктор історичних наук (Україна);
Бурдо Наталія Борисівна,
кандидат історичних наук (Україна);
Відейко Михайло Юрійович,
доктор історичних наук (Україна);
Гуменюк Олена Анатоліївна,
кандидат історичних наук (Україна);
Кривошея Ірина Іванівна,
доктор історичних наук (Україна);
Котова Надія Сергіївна,
доктор історичних наук (Україна);
Рассамакін Юрій Якович,
кандидат історичних наук (Україна);
Саган Галина Василівна,
доктор історичних наук (Україна);
Срібняк Ігор Володимирович,
доктор історичних наук (Україна);
Черемісін Олександр Вікторович,
доктор історичних наук (Україна).

Іноземні члени редакційної колегії:

Ротері Марк (Rothery Mark),
доктор філософії (Велика Британія (Англія));
Руссєв Ніколай (Russev Nikolai),
доктор історичних наук (Молдова).

© Автори публікацій, 2020
© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020

Founder:

BORYS GRINCHENKO KYIV UNIVERSITY

Certificate of State Registration
of Printed Mass Media (Series "History")
KB № 21908-11808P dated 23.02.2016
issued by the Ministry of Justice of Ukraine

The year of foundation: 2015
Frequency: semi-annual

The journal has been a professional publication on historical sciences since 2017. According to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 1643 dated 28.12.2019 (Annex 4), the journal is included on the List of Scientific Professional Editions of Ukraine (category "B")

The journal is indexed in international scientific database Index Copernicus, Directory of Open Access Journals, Google Scholar, Ulrich's Periodicals Directory

The journal supports open access policy

Recommended for publication by the Academic Council of Borys Grinchenko Kyiv University
(*Rec. No. 3 dated 27.04.2020*)

The journal publishes materials on topical issues of history, historiography and source studies, theory and methodology of history, as well as reviews of professional publications; preference is given to research on urban history, especially the history of Kyiv.

URL: <http://istorstudio.kubg.edu.ua/index.php/journal/index>

ISSN 2524-0749 (Print)
ISSN 2524-0757 (Online)
DOI:10.28925/2524-0757.2020.1

Kyiv Historical Studies

Scientific Journal

№ 1 (10) 2020

January — June

Chief Editor:

Vitalii Mykhailovskiy,
Doctor of History (Ukraine).

Deputies Chief Editor:

Oksana Salata,
Doctor of History (Ukraine).
Vitalii Shcherbak,
Doctor of History (Ukraine).

Executive Secretary:

Maryna Budzar,
PhD of history (Ukraine).

Technical Secretary:

Ruslan Kutsyk,
PhD of history (Ukraine).

Editorial Board:

Vitaliy Andreev,
Doctor of History (Ukraine).
Olena Bachynska,
Doctor of History (Ukraine).
Nataliya Burdo,
PhD in History (Ukraine).
Mykhailo Videiko,
Doctor of History (Ukraine).
Olena Gumeniuk,
PhD in History (Ukraine).
Nadia Kotova,
Doctor of History (Ukraine).
Iryna Kryvosheia,
Doctor of History (Ukraine).
Yurii Rassamakin,
PhD in History (Ukraine).
Halyna Sahan,
Doctor of History (Ukraine).
Ihor Sribniak,
Doctor of History (Ukraine).
Oleksandr Cheremisin,
Doctor of History (Ukraine).

Foreign Members of Editorial Board:

Mark Rothery, PhD in History
(England, United Kingdom);
Nikolai Russev, Doctor of History
(Moldova).

© Authors of publications, 2020
© Borys Grinchenko Kyiv University, 2020

ЗМІСТ

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

<i>Шумило С., Алфьоров О.</i> Печатка «козацького» скиту «Чорний вир» на Афоні (друга половина XVIII — початок XIX ст.)	6
<i>Помазан Д.</i> Вплив релігійної кризи XVIII ст. на розгортання процесу «Магічного Відродження» у Франції	12
<i>Міхєєв А.</i> Еволюція образу України у Великій Британії під час Першої світової війни	17
<i>Срібняк І.</i> Спроби використання полонених українців табору Раштат (Німеччина) для дестабілізації запілля російської армії в Україні під час Першої світової війни	26
<i>Клинїна Т.</i> Державний секретар США Джон Фостер Даллес: курс на особисту дипломатію?	33

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

<i>Відейко М., Гошко Т., Відейко М.</i> Дослідження та експериментальне відтворення технологій мальованого посуду трипільської культури	39
<i>П'янкова Є.</i> Розрахункові книги Львова як джерело для дослідження соціальної стратифікації міста у першій половині XV ст.	53
<i>Черемісін О.</i> Спеціальні та додаткові податки з міського населення Півдня України у 1870–1917 рр.	60
<i>Іванюк О., Мартвянова Я.</i> Вибори до Київської міської думи 1906 року: за матеріалами періодичних видань	67
<i>Куцик Р., Безпалько Б.</i> «Демонізація» ворога як прийом російської імперської пропаганди в роки Першої світової війни	75
<i>Ядловська О.</i> Українське питання та підтримка Центральної Ради в Херсонській губернії.	83
<i>Бігун І.</i> Історія куреня імені князя Святослава Української повстанської армії.	91
<i>Кривошея І., Джагунова О.</i> Динаміка формування науково-педагогічного складу Уманського державного педагогічного інституту імені Павла Тичини 1930–1998 рр.	100
<i>Комарніцький О., Комарніцька Л.</i> Громадська діяльність студентства педагогічних навчальних закладів Києва у 20–30-ті рр. XX ст.	108

ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

<i>Мицик Ю.</i> П'ять невідомих документів гетьмана Івана Скоропадського.	117
<i>Будзар М.</i> До історії українського дворянства першої чверті XIX ст.: лист Катерини Юхимівни Галаган онукам Петру і Павлу (1812).	122
<i>Ковальов Є.</i> «Проект Д. В. К.» у підготовці скасування кріпосного права в Росії.	129
<i>Шановал А.</i> Шлях В.М. Перетца до Університету Святого Володимира в Києві: епістолярний дискурс (до 150-річчя від дня народження вченого)	134

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

<i>Корольова І.</i> Материнство в українському селі кінця XIX — початку XX ст.	143
<i>Андрєєва С., Лашко М., Яковлева І.</i> Борис Грінченко в європейському соціокультурному просторі	150
<i>Товстоляк Н.</i> Михайло Тарновський — перший дослідник історії родини Тарновських	158
<i>Уткін О.</i> Український вчений професор С.П. Тимошенко (1881–1950)	163

РЕЦЕНЗІЇ ТА ПРИМІТКИ

<i>Рудь В.</i> Відейко М.Ю. Зброя та військова справа у давніх хліборобів Європи у VI–IV тис. до н.е. <i>Історія зброї та військової справи: альманах.</i> К., 2019. № 2. С. 4–134	168
--	-----

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	170
--	-----

CONTENTS

WORLD HISTORY

- Shumylo S., Alfyorov O.* Seal of the “Cossak” skete “Black Whirlpool” at Athos (late 18th — early 19th c.) 6
- Pomazan D.* Impact of religious crisis in 18 century on development of “Magical Revival” process in France 12
- Mikheiev A.* The evolution of Ukraine’s image in Great Britain during the First World War 17
- Sribnyak I.* Attempts to use captive Ukrainians at the Rastatt camp (Germany) to undermine the Russian army in Ukraine during the First World War 26
- Klynina T.* US Secretary of State John Forster Dulles: course of personal diplomacy? 33

HISTORY OF UKRAINE

- Videiko M., Goshko T., Videiko M.* Research and experimental reproduction of technologies of hand-drawn pottery of Trypillian Culture 39
- Piankova Ye.* Lviv account book as a source for the social stratification of the town in the first half of the 15th century 53
- Cheremisin O.* Special and additional taxes for urban population in the South of Ukraine in 1870–1917s 60
- Ivanyuk, O., Martianova Ya.* Elections to the Kyiv City Council in 1906: based on periodicals 67
- Kutsyk R., Bezpalko B.* “Demonization” of the enemy as method of Russian Imperial propaganda during the First World War 75
- Yadlovska O.* Ukrainian issues and support of Central Rada in Kherson province 83
- Bigun I.* History of the Prince Sviatoslav battalion of the Ukrainian Insurgent Army 91
- Kryvosheia I., Dzhahunova O.* Quantitative and qualitative academic teaching staff of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical Institute in 1930–1980s 100
- Komarnitskyi O., Komarnitska L.* Public activity of the students of pedagogical educational institutions in Kyiv in the 20–30s of the 20th century 108

SOURCES STUDIES

- Mytsyk Yu.* Five unknown documents of Hetman Ivan Skoropadskyi 117
- Budzar M.* To the history of the Ukrainian nobility of the first quarter of the 19 century: Kateryna Yu. Galagan’s letter to her grandchildren Petro and Pavlo 122
- Kovalev Ye.* “D. V. K. Project” in preparation of the emancipation reform in Russia 129
- Shapoval A.* Volodymyr Peretts’s way to Saint Volodymyr University in Kyiv: epistolary discourse (on the 150th anniversary of the scientist’s birth) 134

SOCIOCULTURAL RESEARCH

- Korolova I.* The motherhood in the Ukrainian village in late 19 — early 20 century 143
- Andryeyeva S., Lashko M., Yakovleva I.* Borys Grinchenko in the European socio-cultural space 150
- Tovstolyak N.* Mykhailo Tarnovskyi — the first researcher of history of Tarnovskyi family 158
- Utkin O.* Ukrainian scientist Professor S. P. Tymoshenko (1881–1950) 163

REVIEWS AND NOTES

- Rud V.* Videiko M. Yu. Weapons and military affairs in the ancient crops of Europe in the 6–4 millennium BC 168

INFORMATION ABOUT AUTHORS 171

Марина Будзар

ORCID iD 0000-0002-3720-7799

УДК 94(477)“18”450*25”:929.7]:82-6

DOI: 10.28925/2524-0757.2020.1.16

ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ДВОРЯНСТВА ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ ХІХ ст.: ЛИСТ КАТЕРИНИ ЮХИМІВНИ ГАЛАГАН ОНУКАМ ПЕТРУ І ПАВЛУ (1812)

Публікація епістолярію українських дворянських родин допомагає зрозуміти співвідношення ментальних стереотипів та індивідуальних стратегій у діяльності цього стану. Фамільний архів Галаганів уможливиле аналіз і епістолярних комплексів і окремих листів. Публікація листа Катерини Юхимівни Галаган, у дівоцтві Дараган, племінниці Олексія Григоровича та Кирила Григоровича Розумовських, до внуків Петра і Павла, нащадків за батьківською лінією прилуцького полковника Гната Івановича Галагана, репрезентує конфлікт між двома генераціями українського панства. Цю суперечку розглянуто крізь світосприйняття К.Ю. Галаган, завдяки чому епізод з повсякдення українського дворянства є психологічно мотивованим та узагальнюючим.

Ключові слова: родинний епістолярій, українське дворянство, Галагани, приватне життя.

Maryna Budzar

TO THE HISTORY OF THE UKRAINIAN NOBILITY OF THE FIRST QUARTER OF 19 CENTURY: KATERYNA YU. GALAGAN'S LETTER TO HER GRANDCHILDREN PETRO AND PAVLO (1812)

The publication of the epistolary of the Ukrainian noble families helps to understand correlation between mental stereotypes and individual strategies in the activities of this state. The Galagan family archive allows to analyse both epistolary complexes and individual letters. The aim of the article is to publish Kateryna Yu. Galagan's letter, before marriage — Daragan, niece of Oleksii Hryhorovych and Kyryl Hryhorovych Rozumovskyi, to grandchildren Petro and Pavlo, descendants, by paternal line, of Pryluky colonel Hnat I. Galagan. The content of the letter illustrates the situation of the family's everyday life, when K. Yu. Galagan blamed her grandchildren for, in her opinion, inappropriate behaviour during their stay in St. Petersburg. Such a private, casual situation helps to examine collective through the individual one. The letter illustrates the patterns of life of the noble community in the early 19th century. It highlights the conflict between two generations of Ukrainian nobility. The older generation still retained a more moderate tradition of Cossack officers, and the younger inherited from the imperial nobility a habit of aristocratic luxury. This conflict is revealed in the letter through the worldview of Kateryna Yu. Galagan, a person of strict temperament. Due to this, the history of family life is psychologically motivated. The oral language of the author of the text is reproduced in writing by another person (scribe). This enables historical and linguistic researches. High informative letter makes it a valuable resource in the field of the history of everyday life, historical anthropology, historical biography.

Key words: family epistolary, Ukrainian nobility, Galagan, private life.

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020

© Будзар М., 2020

Дослідження приватного життя соціуму певної історичної доби актуалізує людиноцентричний вимір історичних студій, долає часові межі, дає змогу відчувати тих, хто жив у далекому чи не дуже минулому, своїми сучасниками. За індивідуальністю повсякдення окремих осіб постають закономірності колективного життя у всій сукупності його складників — економічних, соціальних, культурних. Такі розвідки допомагають «побачити дії людини та її почування у приватній сфері як взаємообумовлені прояви, з одного боку, ментальних стереотипів, з іншого — індивідуаль-

них імпульсів...» (Бессмертный Ю.Л., 1996. С. 14). Це завдання ефективно реалізується за допомогою джерельної бази приватного епістолярію, зокрема листування між особами з однієї родини, передусім тому, що дає змогу «простежити долю декількох генерацій роду і зв'язки його представників із соціальним контекстом епохи й “побачити” усю “мозаїку” життя та діяльності людини в її малому контексті — у родині...» (Абросимова С.В., 2009. С. 78). Такі епістолярні комплекси містяться у фамільних архівах, серед яких зібрання документів Галаганів, роду козацько-старшинського походження, є одним з найбільш репре-

зентативних. Попри те, що зацікавленість цими родовими паперами, продемонстрована ще істориками другої половини XIX — початку XX ст., зберігається до сьогодні, хоча б у контексті розгляду фамільних архівів української еліти (Папакін Г., 2004. 420 с.) або спроб використати его-документи збірки для характеристики дворянської спільноти Лівобережної України (Будзар М., 2019. С. 128–158), інформативний потенціал архіву й досі не використовується на повну.

Значущим складником архіву Галаганів є епістолярні комплекси, створені жінками — представницями роду. Хоча й досі найбільш знаними з Галаганів залишаються Гнат Іванович Галаган (?–1748), засновник козацько-старшинської гілки роду на початку XVIII ст., та його нащадок Григорій Павлович Галаган (1819–1888), впливовий землевласник, громадський діяч, просвітник середини — другої половини XIX ст., в історії роду жіноча компонента є доволі важливою. Її відтворенню сприяє, зокрема, оприлюднення та обговорення епістолярію кількох поколінь жінок сімейства Галаганів, що хронологічно охоплюють період від середини 1800-х рр. до початку XX ст. Це дає змогу почути жіночий голос у різнобій чоловічих висловлювань, побачити картину минулого більш опуклою та багатогранною.

Одна з найбільш колоритних жіночих постатей родини Галаганів — прабабка Г.П. Галагана, Катерина Юхимівна Галаган (1740(46)–1823), аналіз листа якої, датованого початком 1812 р., до внуків Петра й Павла, дітей її сина Григорія Івановича Галагана, є **метою статті**.

Оприлюднений нижче лист входить до епістолярного комплексу, що зберігається у родовому фонді Галаганів у Центральному державному історичному архіві України у м. Києві¹⁶⁰. Повна публікація тексту потребує реконструкції контексту його створення — фактів «малої історії» родини, що водночас є складовою «великої історії» України.

Передусім зауважимо, що постать Катерини Юхимівни Галаган залишається на периферії уваги навіть дослідників роду (і це зрозуміло з огляду на перевагу чоловічого фактора в генеалогічних і біографічних розвідках), хоча у публікаціях останніх років їй приділено більше уваги (Будзар М.М., 2016. С. 115–126; Курач С., 2019. С. 404–407).

Самі Галагани зберегли пам'ять про авторку листа — доньку київського полковника Ю.Ф. Да-

рагана та В.Г. Дараган, сестри О.Г. та К.Г. Розумовських, — як про сповнену енергії та надзвичайно своєрідну особу. «Це була, — констатував правнук Катерини Юхимівни Григорій Павлович у начерку “Рід Галаганів”, — уповні малоросійська пані, жінка з великим авторитетом і впливова; таких жінок можна нарахувати немало між малоросіянками колишніх часів...» (Галаган Г.П., 1896. С. 12). Думки оточення, зокрема Миколи Андрійовича Маркевича, двоюрідного правнука К.Ю. Галаган, були менш поблажливими. В «Автобіографічних нотатках» 1845 р. М.А. Маркевич описав К.Ю. Галаган («Галаганшу») як жінку лихої вдачі, назвавши відьмою і у такий спосіб змалювавши її стосунки із сином Григорієм Івановичем: «Його мати була жінка зла у повному сенсі цього слова, не приїздила до Сокиринців (дідичний маєток Галаганів, тоді — у Прилуцькому повіті Полтавської губернії. — М. Б.), ненавидячи сина й будучи навзаєм ненавидима...»¹⁶¹ Вочевидь, такий громадський поголос серед іншого мав підставою те, що сімейне життя Катерини Юхимівни позначилося двома гучними судовими процесами: наприкінці 1780-х рр. з чоловіком Іваном Григоровичем Галаганом, котрий прагнув розлучення, зрештою подружжя роз'їхалося, і на початку 1790-х рр. із сином Григорієм, котрий успадкував родинне майно після смерті батька у 1789 р., але, на думку матері, упорядковував його не так, як годилося. Суспільний резонанс цих справ був таким, що на них відгукнувся поважний родич і покровитель сімейства Кирило Григорович Розумовський.

У листі до І.Г. Галагана від 29 травня 1778 р. К.Г. Розумовський дорікнув чоловікові племянниці за публічний розголос сімейного конфлікту: «вештаючись судами й консисторіями с дружиною Вашою, вчинили проти правил розумної людини, а тим більш батька законним дітям Вашим, чому й довели себе вже до такої крайнощі, що Вам в одному будинку й, так би мовити, під одним дахом ужитися годі...»¹⁶² Врешті-решт К.Ю. Галаган стала жити окремо від чоловіка у придбаному на власний кошт селі Ювковці (Івківці) поблизу міста Прилуки, а через декілька років, після смерті братів, отримала значний спадок, тож їй, зокрема, належала чи не половина з тих 10 000 кріпаків, котрими володіли Галагани наприкінці XVIII ст. (Лазаревський А.М., 1875. С. 325). Зрештою вона оселилася у батьківському маєтку Покорщина у передмісті Козельця, де мешкала до кончини.

¹⁶⁰ Центральний державний історичний архів України у м. Києві (ЦДІАК України). Ф. 1475. Оп. 1. Спр. 699. Листи К.Ю. Галаган онукам Петру і Павлу з настановами про вступ на службу. 1812–1817. 13 арк.

¹⁶¹ Інститут російської літератури Російської академії наук (ІРЛИ РАН). Ф. 438. Д. 38. Маркевич Н.А. Автобіографіческіє записки. 1845 г. Л. 224 об.

¹⁶² Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (ІР НБУВ). Ф. III. Спр. 26061. Папери І.Г. Галагана. Арк. 9.

У листі до небоги з приводу її незлагоди із сином К.Г. Розумовський звинуватив її у намаганні заволодіти статками Григорія Івановича й у немилосердному ставленні до нього, зауваживши, що материнське своє піклування вона перетворила на «жорстокість до сина, якого одного лише Ви маєте і якого з такою непримиренною стрімкістю, що ані статі, ані літам Вашим не личить, доводите до загибелі...»¹⁶³ Судовий процес «Галаган проти Галагана» завершився не на користь позивачки, але, безумовно, попри ту непоступливість, яку й справді мати виявила до сина у цій справі, певну рацію К.Ю. Галаган мала. Її доказів цього не бракує.

Г.І. Галаган, нащадок прилуцьких полковників, лейпцизький студент, військовий, учасник турецького (1788–1789) та польського (1794) походів імперської армії, отримавши батьківський спадок, дав усьому раду настільки необачно, що, коли він, у віці трохи за 40 років, помер на початку 1808 р., його дружина Ірина Антонівна, уроджена Милорадович, і троє неповнолітніх дітей, сини Петро, Павло, дочка Параскева, опинилися на межі банкрутства. Той самий М.А. Маркевич, знов у суб'єктивно-емоційній манері, схарактеризував життя і смерть свого двоюрідного дядька у родовому маєтку: «За Григорія Івановича Сокиринці були кублом розпусти ... Нарешті у корості і венеричній він помер у страхітливій для уяви подобі...»¹⁶⁴ Його правнук пояснював метаморфозу, що сталася з прадідом, ситуацією інкорпорації колишньої козацької старшини до лав імперського дворянства: «Залишки козацтва, що вже розкладалися в місцевому панстві в половині XVIII ст., зникли вцент наприкінці сторіччя та помінялися на прийомі й зовнішні умови життя європейського. Й поряд з новими потребами, затіями, новими поняттями, просякнутими вольтер'янством, йшли з іншого боку, з Великої Росії усі звички та спосіб життя, пов'язані зі станом кріпацтва, що швидко узвичаїлися серед помісного дворянства...» (Галаган Г.П., 1892. С. 12–13).

Драма родини посилилася тим, що І.А. Галаган пережила чоловіка лише на півтора року. З цього часу юні Галагани залишилися під опікою бабки Катерини Юхимівни, котра взяла зобов'язання щодо виплати значних боргів родини й стала розпорядницею родинних статків. На момент смерті матері брати Петро і Павло мешкали у Петербурзі, де перебували з осені 1807 р., навчаючись спочатку у престижній St. Petrischule (Санкт-Петербурзькому Головному німецькому училищі), а пізніше у Гірничому кадетському корпусі. Саме ситуація, пов'язана із завершенням навчання

молодих Галаганів і потребою влаштування їх на службу, відтворена у документі, який оприлюднено нижче.

Хоча у листі не позначено ані місце написання, ані пункт призначення, можна припустити, що К.Ю. Галаган надіслала його з маєтку Покорщина, де зазвичай мешкала, до маєтку Галаганів Сокиринці, відтак вона почала зі звинувачення онуків у тому, що вони, попри поради наставників, попрямували з Петербурга в Україну.

Зміст листа унаочнює ситуацію з родинного повсякдення, коли К.Ю. Галаган дорікає молодим людям (20-річному Петрові та 19-річному Павлові) за їхню недоречну, на її думку, поведінку у Петербурзі. Змальована приватна, казуальна ситуація, але вона допомагає побачити в особному колективне. У листі висвітлено конфлікт між двома генераціями українського панства, чим унаочнено закономірності життя дворянської спільноти початку XIX ст. Старше покоління, репрезентанткою якого виступає К.Ю. Галаган і до представників якого вона апелює (називає К.Г. Розумовського, П.В. Завадовського та ін.), на думку авторки листа, ще зберігало більш помірковані традиції побутування (хоча насправді навряд чи було саме так), а молодше успадкувало від імперської знаті звичку до аристократичної розкоші.

Визначальною ознакою документа є те, що його писала інша людина, вірогідно службовець, можливо, навіть дворовий К.Ю. Галаган, котрий виконував функції секретаря, стара пані лише правила текст. Ця обставина посилює таку типологічну ознаку листа, як спорідненість з усним мовленням. Саме на таких властивостях епістолярію як наративного джерела акцентує увагу світова традиція вивчення еґо-документів. Зокрема, на думку М. ван дер Валь (Marijke van der Wal) і Г. Руттена (Gijsbert Rutten), розгляд приватного листування забезпечує відображення мовних практик окремих соціальних груп в їхніх суспільних контактах: «Тому що еґо-документи містять характерні усні елементи, але водночас мають лінгвістичні ознаки, властиві писемним практикам, тобто є гібридним об'єднанням усного та писемного слова, їхня мова може бути досліджена з обох боків...» (Wal van der M., Rutten G.P., 2013. P. 14).

Коли читаєш лист, буквально чуєш мову старої, з її старомодними висловами, з українізмами, відчуваєш, як вона драгується, як плутаються, повторюючись, думки (безумовно, нажаханий писар фіксував все дослівно). Завдяки цьому розумієш емоційний стан жінки, усвідомлюєш, як у «бесіді на відстані» (Абросимова С.В., 2009.

¹⁶³ ЦДДАК України. Ф. 1475. Оп. 1. Спр. 8. Лист К.Ю. Галаган від дядька графа про родинні суперечки та примирення з сином. 27 червня 1793 р. Арк. 2.

¹⁶⁴ Маркевич Н.А. Автобиографические заметки // ИРЛИ РАН. Ф. 488. Ед. хр. 38. Л. 117 об.

С. 59) збурена поведінкою онуків бабця нагороджує аргумент за аргументом на підтвердження власної правоти, й у тих мотиваціях відтворюється водночас кілька пластів буття української дворянської родини у визначеному історичному контексті. Проблема сімейних боргів, фіскальна справа — необхідність сплачувати податки, зокрема й подушне, задовольняти вимоги імперського війська, питання виховання, коли молоді люди прагнуть звільнитися від впливу наставників, потреба влаштування на службу (у столиці або вдома — в Україні) — усі ці життєво важливі для українського панства запити постають зі сторінок листа.

Для повноти сприйняття змісту листа зазначимо, що після смерті Катерини Юхимівни Галаган у 1823 р. її онуки отримали у спадок значні маєтності родини. Це забезпечило їхнє стабільне становище у дворянській спільноті й дало їм змогу, зокрема, розпочати в дідичних маєтках у селах Сокиринці та Дігтярі спорудження репрезентативних палацово-паркових комплексів, частково збережених на сьогодні.

З метою передачі автентичних ознак лист опублікований у первинному вигляді, лише до революційний російський правопис замінено на сучасний, усі граматичні та стилістичні ознаки документа залишено без змін, правки, зроблені К.Ю. Галаган у писарському тексті, позначено у посиланнях. За допомоги у прочитанні тексту та ідентифікації декількох осіб для коментарів висловлюємо подяку кандидату історичних наук, доценту кафедри історії України Київського університету імені Бориса Грінченка Євгену Аркадієвичу Ковальову.

Переконані, що публікація цього листа доповнить джерельний матеріал, необхідний дослідникам соціальних практик українського дворянства XIX ст.

* * *

1812 года, апреля 29 дня
Галаганы,

Петр и Павел!

Я ваше письмо получила от апреля 11-го, скажу вам, что я думала по прочтении его несправедливость, когда он мне пересказывал, что вы недовольны господином Копцевичем¹⁶⁵ и жела-

ли, чтоб из-под руководства его избавиться, но теперича я веру, что вы этого желали и не хотите себе полезными быть, другое его желание было, чтоб вы без него в Малоросию не ехали, и он справедлив: ибо вы по своему самоволию потеряли экзамен и чины, что вы совершенно могли иметь по его старанию и добродетельному об вас попечению, а прискакали сюда; я Петра Григорьевича¹⁶⁶ спрашивала, не потеряете ли вы чего чрез то, что здесь проживаете, но сказал: нечего не потеряем, и когда добродетельной человек удалился, то вы начали спешить ехать, и говорили: что мы много потеряем здесь живучи, что я узнала и сказала, что ежели так, то пусть тот час едут, а тепереча все открылось, в чем ваша была потеря, что мотать нельзя, что ж вы лутчого сделали, что поехали, так же остались, как без чинов, так и без жалованья, и утешает вас, и составляет ваше благополучие одно мотовство и самоволие. Читала я ваш щет, скажу вам: знакомство ваше со многими не есть к пользе вашей, чем больше знакомства, то хуже, и довольно двоих или трех знакомых иметь полезных. Отец ваш много знакомых и друзей имел — кажется, вам довольно доказательств, что ж воспоследовало?¹⁶⁷ Другое, я вас всем снабдила нужным, дабы вы ни на что убытка не имели, а ежели что нужно было, то только купите суповых чашок небольших два да соусников два, тарелок глубоких дюжину да мелких полторы; но вы вздумали мебели покупать, столи делать, называть к себе на обеды, кого вздумали удивлять, вас же самых те будут осуждать, и еще надеюсь добродетели, что вы пороспиваетесь столько водки французкой, ромов, вин, что в меня люде бывают, то за год того не сойдет, что у вас за месяц; я вам последней раз скажу: я из человеколюбия и прозбы ваших родителей взяла под защиту вас и имение, и сколько сил моих прилагая старание выплатить долги, и сколько я вам моих советов давала, чтоб столько мне бог наградил; при отъезде и с слезами говорыла, толковала, но природы нельзя переменить. Ежели б вы в этого добродетельного человека под руководством были, то может быть что из вас и доброе было, а тепереча и думать не можно: не вас и графы Разумовский¹⁶⁸ и другие знающие не только богачейшие так не жили, но и подумать не могли, и всегда при них учителя были до совершенных лет. а вы по Со-

¹⁶⁵ Імовірно, Семен Михайлович Капцевич (1776–1832(?)), з 1803 р. камерний наглядач у Гірничому кадетському корпусі. Модзалевский В.Л. Малоросійський родословник. Т. 2. К., 1910, С. 310.

¹⁶⁶ К.Ю. Галаган називає у третій особі старшого внука — П.Г. Галагана.

¹⁶⁷ Натяк на спосіб життя Г.І. Галагана. Родичі, зокрема й дружина, не лише мати, були переконані, що на Г.І. Галагана впливали недоброзичливі приятелі, котрі «його завели у лабіринти лиха своїми порадами» (ІР НБУВ. Ф. III. Спр. 46 591. Г.А. Галаган — синам Петру і Павлу. Арк. 41 зв.). Серед таких «безсоромних друзів» найчастіше називався О.П. Фролов-Батреєв (1750–1829), представник великоросійської військової верхівки, сусіда Г.І. Галагана по маєтку.

¹⁶⁸ Апеляція у листі до імені Розумовських, зокрема до К.Г. Розумовського, засвідчує значущість родинно-патронатних зв'язків у середовищі українського панства.

керынски за честь себе ставите мотать¹⁶⁹; в вашего отца еще остается сто сорок тысяч долгу не обходимого, а таковых, которые верили [по] сове[с]ти отцу вашему и не пишу, в банк девять десят тысяч, и партикулярного пять десят тысяч, и только три года на виплату остается, промеж этого, какие тепереча налоги как на крестьян, так и на нас, у вашей части за одно винокурение в казну больше трех тысяч, да с доходов десяти процентов, и тепереча за бедных крестьян, чтобы не решили себя жизни, как и делается от налогов у вашей части и в моей по тысячи заложили за подушное, а поставка лошадей в Полтавской губернии не так бракуют потому что Эртель там¹⁷⁰, а в Чернигове подполковник Ховин такие здырства делает¹⁷¹, лошадьми не принимает, а чтоб за строевую лошадь триста пять десят рублей, а за артиллерийскую двести пятьдесят, да на корм по двадцати пяти рублей, да на дорогу по пятидесяти рублей, вот что делается! Да ваши крестьяне и так бедные, отягощенны за долги, везде посылают всякой день с разными продажами, где дороже б можно продать, и чтоб недопустить имению пропасть, я их и обнадеживаю, что только в банк долг заплатится, то им зделанна будет вигода; я вам все сказала: а тепереча скажу, что я вижу ваше развратство и советы мои полезные вами презренны, я [закреслено: удаляю себя от попечительства, кого хотите себе избырайте имением вашим распорядить, вам] вам даю знать, что я другие совсем мери возьму¹⁷², вам должно об рубли столько думать, сколько мне об тысячи, довольно чтоб в день для вашего стола сходил рубль из утра и на вечер. Не вас был граф Кирило Григориевич Разумовский, да в вечеру не вярят, или Заводовской¹⁷³, чтоб дров меньше сходило. Я немогу проглотить, кого вы своими обедамы и мебелиаы удивите, я десять лет жила, знаю Петербург, лутшие вас стола никогда не держали, и княгиня¹⁷⁴ не держала

и Разумовской, да и тепереча многие не держат столов, вот и Чаадаева¹⁷⁵! и та недержит столов, а вы одни только стали столы заводить даром да вина, окараки по пяти рублей покупать; да и мебели мне кажется вы в горячки, а не в здравом разсудки покупали, знаючи своего отца долги, выдно благодати Божией над вами нет, оставляю вас на век, и не лестеть себе [закреслено: моим имением] никогда и ни в чем, ни в жизни¹⁷⁶, ни по смерти моей, вспомошествованием от меня. Я вас забываю, что вы есть на свете, дабы мне с покоем умереть; я вам делала и в долгах и вам самым вспомошествование, и советамы вам же полезными, но все презрели.

Когда дети благословенные: ваши же родные от отца и матери ни одной копейки с доходов не имеют, только то и имеют что жалованье получают, да еще и капиталце у них есть, а на вас нет благословения Божия¹⁷⁷. Я буду утешаться только видячи ваше несчастье. Ежели бы вы благословенные были, то бы вы желали чтобы быть под руководством добродетельного человека, а то копались как бы скорее вирватся, то в военную службу, то чорт знает куда, дабы утопать в мотовстве пьянстве беззакониях; я еще слышала в жизнь несчастного отца вашего, когда вас отпустил отец в Ромен¹⁷⁸, то вы по трактырам дни и ночи провождали, и матери вашей сказали, за то она часового майстра бранила; и тепереча слышала какие уже ваши намерения были в Петербурге делать, но думала, что это шутки, но нет! А исполняется; вам данно от сюдова тысячу рублей, пять сот из бедной вашей економии, а пять сот я от себя дала, да от Лисевича получили сем сот пятьдесят рублей, по щетам вашим издержано за месяц 1062 ру[б]. 14 ко[п]. а остаются должно еще у вас 697 ру[б]. и 86 ко[п]. те куда делись, не ожидайте денег, не будут, не занимайтесь знакомствами, один дурачеством занимается, а другой премудростию глупою, тот есть и дурак, которой

¹⁶⁹ Марнотратство Г.І. Галагана родичі пов'язували з побутом у дідичному маєтку Сокиринці.

¹⁷⁰ Федір Федорович Ертель (1768–1835) — генерал-лейтенант, командир 2-го резервного корпусу, розташованого напередодні війни 1812 року в Лівобережній Україні.

¹⁷¹ Імовірно, Антон Антонович Колен, командир бригади запасних батальйонів 27-ї піхотної дивізії, що входила до складу військ 2-го резервного корпусу під командуванням Ф.Ф. Ертеля.

¹⁷² Виправлено рукою К.Ю. Галаган.

¹⁷³ Петро Васильович Завадовський (1739–1812) — російський державний діяч українського походження, далекий родич Галаганів через Розумовських (з боку дружини — графині Варвари Миколаївни, у дівоцтві Апраксині).

¹⁷⁴ Сестра К.Ю. Галаган Софія Юхимівна, у шлюбі — княгиня Хованська (?–1808).

¹⁷⁵ Марія Григорівна Чаадаєва, у дівоцтві Теплова, донька Г.М. Теплова, довіреної особи К.Г. Розумовського, від шлюбу з М.Г. Демешко-Стрешенцовою, двоюрідною сестрою К.Г. Розумовського. М.Г. Чаадаєва була троюрідною сестрою К.Ю. Галаган.

¹⁷⁶ Виправлено рукою К.Ю. Галаган.

¹⁷⁷ Вочевидь, йдеться про осіб із сімейств Я.А. Дунін-Борковського, Г.П. Милорадовича, котрі вчилися у Петербурзі разом з юними Галаганам.

¹⁷⁸ Йдеться про відвідини братами Галаганам Іллінського ярмарку у місті Ромни на Полтавщині, що на той час був важливим центром комунікації лівобережного панства. За висловом М. Арандаренко, цей ярмарок, «щорічно збільшуючись, впродовж двох віків залучав до себе торгівлю в найбільших обсягах й набув європейського розголосу» (Арандаренко Н. Записки о Полтавской губернии, составленные в 1846 г. Полтава, 1852. Ч. III. С. 345).

о себе думает, что премудрой¹⁷⁹; все честные и добрые люди и молодые, повиждали с Питербурга и попристроивали себя на всю свою жизнь, а вы не так, чтобы мотать да пьянствовать да в беззакониях утопать; и здесь бы можно чины получить, без разорения и без знакомства, на вас в корпусе сходило в год тры тысячи с небольшим на стол и одеяние, и я не жалела для пользы вашей, а тепереча и десяти тысяч мало, я сожалею, что с вами так обходилась и благословила вас, это меня до гроба огорчает, и не прощаю себе; от думайте о пользе своей, что надобно в собрание или в совет итты из жалобою за Озерянское дело на Сенат¹⁸⁰, да и другие есть важные дела, а не чорт знает чем занимаетесь, десь промотали малчика Пасенного¹⁸¹, и посылку Лагодину¹⁸², вот вам все сказала! как я вас разумею; да еще вздумали промотавшись и писать, что мы то поделали, а ежели не угодно, то мы и не будем делать; что вы вздумали, что я дура? — Я премудрости не имею, но

не лишил же меня бог и разсудку человеческого, вам бы прежде меня спросить, можно ли вам это делать, да тогда и делать, а то промотавшись да пропившись; ось розжуйтесь хорошенько блазны премудрые, еже ли бы малых лет вы были в таком состоянии как вы были прежде, то может быть что из вас и было доброе, но как уже из розни в мотовстве в беззакониях в пьянствах в знакомствах и друзьях хороших, то уже видно исправить не можно, по пословице: горбатого могила исправит; правду из ваших родных говорили, чтоб вас в Питербург не пускать и нигде самым не жить, то может и будет что доброе, а как скоро на своей воле будут, то нещастные останутся, стало они больше вас знают; но сохрани меня Бог от вас в старости моих лет и слабости моего здоровья!

(ЦДІАК України. Ф. 1475. Оп. 1. Спр. 699. Катерина Юхимівна Галаган — онукам Петру і Павлу. 29 квітня 1812 р. Арк. 1–4.)

ДЖЕРЕЛА

1. Абросимова С.В. Епістолярні джерела в їх історичному побутуванні та дослідницькому ареалі. *Дніпропетровський історико-археологічний збірник*. 2009. Вип. 3. С. 57–115.
2. Бессмертный Ю.Л. Частная жизнь: стереотипное и индивидуальное. В поисках новых решений. *Человек в кругу семьи. Очерки по истории частной жизни в Европе до начала Нового времени* / под ред. Ю.Л. Бессмертного. М., 1996. С. 11–19.
3. Будзар М.М. Місце жінки в сімейній історії українського панства: чотири Катерини родини Галаганів. *Київські історичні студії*. 2016. № 1. С. 115–126. URL: <https://doi.org/10.28925/2524-0757.2016.1.15>
4. Будзар М. Дворянська спільнота Лівобережної України в ego-документах з архіву Галаганів. *Історичні джерела в українському інформаційному й освітньому просторі: верифікація та інтерпретація* / наук. ред. д.і.н., проф. О.О. Салата. Вінниця: ТОВ «Твори», 2018. С. 128–158.
5. Галаган Г.П. Род Галаганов. 25-летие Коллегии Павла Галагана в Киеве / под ред. А.И. Степовича. К., 1896. С. 1–23.
6. Курач С. Родинні портрети Розумовських-Дараганів у зібранні Чернігівського обласного музею імені Григорія Галагана. *Сіверщина в історії України*. 2019. Вип. 12. С. 404–407.
7. Лазаревский А.М. Очерки Малороссийских фамилий. Галаганы. *Русский архив*. 1875. Т. 1. С. 318–325.
8. Папакін Г. Архів Скоропадських: фамільні архіви української еліти др. пол. XVII — XX ст. та архівна спадщина роду Скоропадських. К., 2004. 420 с.
9. Wal van der M., Rutten G. Ego-documents in a historical-sociolinguistic perspective. *Touching the Past. Studies in the historical sociolinguistics of ego-documents*. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins, 2013. P. 1–19.

¹⁷⁹ Вочевидь, К.Ю. Галаган докоряє молодшому з братів Галаганів, Павлові, за його захоплення мистецтвом, про що пізніше згадував його син, Г.П. Галаган: «Павло демонстрував значні здібності, гарно вчився і, крім наук, що входили до програми школи (St. Petrischule. — М. Б.), маючи великий смак до красних мистецтв, захоплювався малюванням і ґрунтовно вивчав архітектуру...» (Галаган Г.П. Род Галаганов. С. 14).

¹⁸⁰ Земельні угіддя біля села Озеряни на Прилуччині були каменем спотикання для Галаганів ще з 1716 р., коли Г. Галаган створив тут хутір біля села Срібнянської сотні та поступово привласнив його (Лазаревский А.М. Очерки малороссийских фамилий. Галаганы. Русский архив. 1875. Т. 1. С. 320–321).

¹⁸¹ Імовірно, йдеться про те, що хлопця-кріпака було продано заради отримання братами грошей.

¹⁸² Вірогідно, це Микола Фокич Лагода, який служив Галаганам (був управляючим їхніми маєтками) ще наприкінці 1830-х рр.

REFERENCES

1. Abrosymova, S.V. (2009). Epistoliarni dzherela v yikh istorychnomu pobutuvanni ta doslidnytskomu areali. *Dnipropetrovskiy istoriko-arkheohrafichnyi zbirnyk*, 3, 57–115 [in Ukrainian].
2. Budzar, M. M. (2016). Mistse zhinky v simeinii istorii ukrainskoho panstva: chotyry Kateryny rodyny Halahaniv [Female Role in Family History of Ukrainian Nobility: Four Catherine of Galagan's Family]. *Kyivski istorichni studii — Kyiv historical studies*, 1, 115–126 [in Ukrainian].
<https://doi.org/10.28925/2524-0757.2016.1.15>
3. Bessmertnyi, Yu. L. (1996). Chastnaia zhizn: stereotipnoie i individualnoie. V poiskakh novykh reshenii. Chelovek v krugu semi. Ocherki po istorii chastnoi zhizni v Yevrope do nachala Novogo vremeni [Private Life: The Stereotypical and the Individual in Human Behaviour. In Search of New Solutions]. M., pp. 11–12 [in Russian].
4. Budzar, M. (2018). Dvorianska spilnota Livoberezhnoi Ukrainy v ego-dokumentakh z arkhivu Halahaniv. Istorychni dzherela v ukrainskomu informatsiinomu i osvithniomu prostori: veryfikatsiia ta interpretatsiia (O. O. Salata, Ed.). Vinnytsia: «Tvory» [in Ukrainian].
5. Galagan, G. P. (1896). Rod Galaganov. 25-letie Kollegii Pavla Galagana v Kieve, (A. Y. Stepovych, Ed.) [in Russian].
6. Kurach, S. (2019). Rodynni portrety Rozumovskyykh — Darahaniv u zibranni Chernihivskoho oblasnoho muzeiu imeni Hryhoriia Halahana. *Sivershchyna v istorii Ukrainy*, 12, 404–407 [in Ukrainian].
7. Lazarevskiy, A. M. (1875). Ocherky Malorossyiskiyi familii. Galagany. *Russkii arkhiv*, 1, 318–325 [in Russian].
8. Papakin, H. (2004). Arkhiv Skoropadskyykh: familni arkhivy ukrainskoi elity dr. pol. XVII–XIX st. ta arkhivna spadshchyna rodu Skoropadskyykh. Kyiv [in Ukrainian].
9. Wal, van der M., Rutten, G. (2013). Ego-documents in a Historical-Sociolinguistic Perspective. (M. van der Wal, G. Rutten, Eds.). *Touching the Past. Studies in the historical sociolinguistics of ego-documents* [in English].

Дата надходження статті до редакції: 11.05.2020 р.